

ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-ТЕХНОЛОГІВ У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Анотація. У статті розкриваються основні підходи до організації та функціонування професійно-технічної освіти України, яка є сьогодні основним інститутом підготовки кваліфікованих робітників. Проаналізовано стан та перспективи вдосконалення якості підготовки майбутніх фахівців для системи професійно-технічної освіти у вищих педагогічних навчальних закладах; здійснено спробу обґрунтувати шляхи вирішення проблеми професійної підготовки фахівців, що надають можливість для подальшого зростання особистості майбутнього професіонала.

Ключові слова: професійно-технічна освіта, професійна підготовка, інженерно-педагогічна освіта, вищі навчальні заклади, кваліфіковані робітничі кадри.

Annotation. The article reveals the main approaches to the organization and functioning of Vocational Education of Ukraine, which is now the main institution of training skilled workers. Analyzed status and prospects for improving the quality of training of future specialists for vocational education in higher educational institutions; an attempt to justify the ways of solving the problems of training professionals providing the opportunity for further growth of personality of future professional.

Key words: vocational education, professional training, engineering and teacher education, higher education, skilled workers.

Постановка проблеми. Кінець XX — початок XXI століття позначився приверненням уваги до проблем професійно-технічної освіти. Здобуття Україною незалежності актуалізувало як пошуки подальшого розвитку систем професійної підготовки робітничих кадрів, так і необхідність наукової реконструкції та узагальнення закономірностей, специфіки та особливостей їхньої генези [7, с. 190].

На порядку денному постало завдання реформування галузі професійно-технічної освіти у зв'язку з кардинальною зміною вимог до якості кінцевого продукту. Світова глобалізація, міжнародна конкуренція, потреби національного ринку праці почали висувати нові, підвищені вимоги до кваліфікації робітників, а звідси, до змісту і форм їхньої професійної підготовки. Відповідно змінилися вимоги до змісту та якості професійної освіти як базової освіти для кваліфікованого фахівця.

В умовах швидкозмінного глобального світу знання й кваліфікація особистості стають не тільки її капіталом, особистісною цінністю, а й набувають суспільної й державної цінності. Від кваліфікації й освіченості кожної людини стає залежним економічний й соціальний розвиток країни, її національна безпека, а тому сфера, що продукує людський ресурс — сфера освіти — виходить на пріоритетні позиції і рівноправно починає взаємодіяти з іншими суспільними сферами [15, с. 136]. Як зазначив перший заступник голови Комітету Верховної Ради з питань науки і освіти О. Співаковський: «Професійна освіта є запорукою економічного зростання країни. Кадровий потенціал, трудові ресурси будь-якої держави формуються саме у сфері професійної освіти. Через це Стратегія розвитку професійної освіти — це загальнодержавна і загальнонаціональна справа» [16, с. 7].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У вітчизняній та зарубіжній науці налічується велика кількість наукових праць, присвячених актуальним питанням стану та розвитку професійної освіти, зокрема, над проблемою забезпечення якісно нового кадрового потенціалу працювали А. Гуржий, О. Дубасенюк, В. Зайчук, О. Коваленко, М. Лазарев, Т. Лазарева, О. Щербак та ін.; питанням теорії та практики навчання, проблемам підготовки кадрів ПТНЗ присвячені роботи Д. Гельфанової, Т. Герлянд, Р. Гуревича, З. Курлянд, В. Лозовецької, Н. Ничкало, Л. Тархан, С. Ткачука та ін.

У своїх дослідженнях вчені наголошують на тому, що з процесом ринкових економічних трансформацій у країнах світу, і в Україні зокрема, відбулися певні переоцінки суті, призначення, функцій професійної освіти. Якщо донедавна таку освіту розглядали як простий засіб відтворення «робочої сили», то у сучасних умовах — це джерело активного відродження та росту економічно і соціально активних груп населення, які можуть працювати в усіх сферах суспільного виробництва [1]. Однак, незважаючи на значну увагу, приділену багатьма науковцями цій проблемі, протиріччя у кадровій політиці та розвитку професійної підготовки робітничих кадрів в Україні за останні роки набувають системного характеру, що спричинює дискомфорт для національної економіки, знижує рівень конкурентоспроможності робітничого потенціалу та і країни загалом.

Мета статті — розкрити основні проблеми та протиріччя кадрової політики і розвитку професійної освіти в Україні та конкретизувати основні умови підвищення якості підготовки майбутніх фахівців у вищих педагогічних навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи сучасний період розвитку професійно-технічної освіти, слід зазначити, що державними органами було підготовлено та прийнято ряд нормативно-правових документів, які визначають напрями модернізації системи професійно-технічної освіти відповідно до сучасних вимог ринкової економіки, таких як: Державна національна програма «Освіта (Україна XXI століття)», Концепція

професійної освіти України, Національна доктрина розвитку освіти, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [10-13].

Дуже важливим у контексті законодавчого забезпечення є розробка і прийняття Закону України «Про професійну освіту». Зasadничі принципи закону такі: непорушність конституційного права громадян на безоплатне здобуття першої професійної освіти; нова різнорівнева та багатоканальна структура фінансування і відповідні стимули для приватних інвестицій у сектор; нова модель замовлення на підготовку кваліфікованих кадрів; інтеграція професійної освіти з національною рамкою кваліфікацій; передача значних управлінських повноважень на регіональний рівень; незалежний контроль якості освіти; широка автономія закладів професійної освіти [3, с. 6].

Водночас у системі професійно-технічної освіти залишається низка проблем, які вимагають пошуку нових підходів до підготовки кадрів для системи професійно-технічної освіти. На фоні відносно стабільного попиту на робітничі професії в державі скорочується загальна кількість професійно-технічних навчальних закладів, що впливає на щорічне згортання професійно-технічної освітньої галузі. Президент НАПН України В. Кремень у своєму виступі зазначив: «За вузької спеціалізації, великої подрібненості заклади професійної освіти неспроможні бути гнучкими та чутливими до значного та мінливого спектру місцевих та регіональних потреб. Такі заклади часто здійснюють підготовку не з тих професій, що потрібні ринку праці, а з тих, що вони спроможні готувати» [6, с. 11].

За останнє десятиріччя ситуація, що склалася з підготовкою та забезпеченням кваліфікованими робітничими кадрами економіки України, характеризується як критична. Кількість професійно-технічних навчальних закладів суттєво зменшилась: якщо в 1991 році в нашій країні функціонувало 1250 професійно-технічних училищ, то у 2002 році їх налічувалось 950, а в 2016 — лише 817. Масштабні перетворення в соціально-економічній сфері виявили слабкі місця щодо якості професійно-технічної освіти і показали, що її модель значною мірою не відповідає сучасним вимогам. Відчутними стали незбалансованість структури підготовки робітничих кадрів з професійно-кваліфікаційною структурою зайнятості, невідповідність рівня компетентності робітників новим вимогам, відставання змісту професійно-технічної освіти від розвитку науки і техніки [8]. В зв'язку з чим очевидним є факт невиконання урядових завдань, зобов'язань, які викладені у вище згадуваних програмах.

В умовах модернізації освіти України особливо важливою є проблема професійної підготовки фахівців, конкурентоздатних на ринку праці, компетентних, які вільно володіють своєю професією [5, с. 191]. У концепції розвитку професійно-технічної освіти в Україні особлива увага приділяється формуванню якісно нового типу педагога, який органічно поєднує функції викладача та майстра виробничого навчання [9, с. 41]. Характерна для теперішньої ситуації модернізація виробництва вимагає підготовки працівників, що легко пристосовуються до мінливих умов, готових змінювати свою професію і ступінь відповідальності, а значить, і здатних навчитися новій професії. Вони повинні бути об'єктивно готові виконувати нові професійні функції та сприймати ці зміни як нормальний режим сучасного виробництва [4, с. 273].

Система підготовки кадрів вищої кваліфікації, зокрема, майбутніх фахівців-технологів-викладачів навчальних закладів професійно-технічної освіти — є одним з головних напрямів діяльності сучасної вітчизняної освіти. Це зумовлено пріоритетним значенням підготовки для економіки України конкурентоспроможних, високопрофесійних і компетентних фахівців, а також необхідністю ефективної підготовки фахівців у педагогічному вузі згідно із сучасними соціально-економічними вимогами.

Як зазначає Н. Яцура, вимогою сучасності є необхідність переорієнтації фахівця-технолога з нормативно-виконавчого виду діяльності на проектувальний, інноваційний, дослідницький. Адже він стає не просто виконавцем інструкційних, адміністративних та методичних рекомендацій і розпоряджень, а професіоналом, готовим та здатним відповідно до поставлених педагогічних цілей практично розв'язувати визначені групи завдань та самостійно діяти у нестандартних навчально-виховних і виробничих ситуаціях. Елементи педагогічної системи підготовки майбутніх фахівців мають бути спрямовані на рівнозначну психолого-педагогічну та інженерну підготовку, а також на досягнення основного результату навчання — підготовку висококваліфікованих фахівців інженерно-педагогічного напрямку для системи професійно-технічної освіти [17, с. 10].

Відповідно до статті 46 Закону України «Про професійно-технічну освіту» підготовка педагогічних працівників для професійно-технічних навчальних закладів та установ професійно-технічної освіти здійснюється у вищих навчальних закладах, зокрема на їх спеціалізованих факультетах, а також в індустріально-педагогічних технікумах і коледжах, різних інженерно-педагогічних навчальних закладах [14]. На жаль при здійсненні навчального процесу викладачі вищих навчальних закладів в більшості користуються традиційними підходами у навчанні, використовуючи так звану знанняву модель. Традиційна підготовка фахівців, яка орієнтована на формування знань, умінь і навичок під час вивчення окремих навчальних предметів, все більше відстає від сучасних вимог.

Серед основних недоліків традиційного навчання можна назвати такі:

- повільне зростання ефективності процесу навчання;
- низька мотивація навчальних дій;
- відсутність помітної динаміки поліпшення якості освіти;
- незадовільна політехнічна культура майбутніх робітників на фоні скорочення термінів досягнення кінцевого результату у навчанні.

До того ж для майбутніх робітників є досить проблематичним застосування здобутих теоретичних знань на практиці [2, с. 133].

Це завдання мали б вирішити в першу чергу колективи викладачів професійно-технічних навчальних закладів, які мають вищу інженерно-педагогічну освіту. Але в цих навчальних закладах також існує проблема кадрів – проблема укомплектованості інженерно-педагогічними кадрами.

Таким чином, існує гостра необхідність у викладачах ПТНЗ, які здійснюватимуть підготовку кваліфікованих робітників, і крім того для поліпшення якості підготовки цих робітників необхідно постійно вдосконалювати підготовку самих викладацьких кадрів. Економіка країни потребує фахівців зі спеціальної професійної чи професійно-технічної освіти набагато більше, ніж з вищою освітою. Тоді як за структурою бюджетних видатків держава більшою мірою фінансує заклади вищої освіти, ніж середньої і спеціальної [16, с. 8].

У реформуванні професійної освіти необхідно враховувати наступні основні тенденції: в умовах ринкової економіки людина є активним суб'єктом на ринку праці зі своїм головним капіталом — кваліфікацією. Проте на сьогодні для значної частини працездатного населення України, зокрема молоді, україн важко подолати психологічний бар'єр переходу з позиції найманого державного працівника до позиції активного суб'єкта ринку праці: необхідно самостійно вести пошуки достатньо високооплачуваної роботи; можна одночасно працювати в декількох місцях; самостійно ухвалювати рішення важко; свобода вибору часто лякає людей; через високу рухливість кон'юнктури ринкової економіки кожній людині доводиться не тільки змінювати місце роботи, але і в середньому декілька разів протягом трудового життя змінювати професію [4, с. 272].

Для цього необхідно, по-перше, зламати психологічний стереотип, що склався останнім часом: хорошим працівником вважалася людина, яка десятиріччями пропрацювала на одному робочому місці. По-друге, в цих умовах молодь повинна діставати таку професійну освіту, яка дозволить відносно легко освоювати нові професії у майбутньому.

Висновки. Таким чином, на сучасному етапі розвитку країни система підготовки кваліфікованих робітничих кадрів має базуватися на сучасному законодавчому та нормативному забезпеченні, науково обґрунтованих критеріях оцінювання якості навчального процесу, державних стандартах професійно-технічної освіти, результатах моніторингу попиту та пропозицій потреби регіональних ринків праці у робітничих кадрах, ґрунтуватись на інноваційній моделі розвитку. Тому надзвичайно важливим аспектом є активізація діалогу між навчальними закладами системи професійно-технічної освіти, владою та громадськістю, через обговорення перспектив інституційного розвитку професійно-технічної освіти, оскільки вітчизняна освітня галузь обрала шлях кардинальних реформ входження до світового освітянського простору, поліпшення якості освіти.

Перспективи подальших досліджень полягають в узагальненні поглядів науковців на зміст інженерно-педагогічної діяльності майбутніх фахівців-технологів та виокремлення її складників.

Література:

- Білий Л. Особливості розвитку вищої професійної освіти в Україні та сучасні тенденції в управлінні освітою / Л.Г.Білий // Педагогічні науки. Вісник Нац. ак-ї Держ. прикорд. с-би Укр. – 2012. – № 1. – 12 с. [Ел. ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Vnadsps/2012_1/12blgtuo.pdf.
- Гельфанова Д. Особливості фахової підготовки майбутніх інженерів-педагогів / Д.Д.Гельфанова // Наук. зап. Тернопіл. нац. пед. ун-ту. Сер. : Педагогіка. – 2009. – № 3. – с. 131-135.
- Гриневич Л. Професійно-технічна світа – це частина національної безпеки країни / Л. Гриневич // Професійно-технічна світа. – 2016. – № 2. – С.4-7.
- Добролюбова М. Формування професійної компетентності кваліфікованих робітників / М. Добролюбова // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2010. – № 2. – С. 271-276.
- Ігнатюк О. А. Формування індивідуальної траєкторії особистісно-професійного розвитку майбутніх інженерів / О.А. Ігнатюк // Наук. вісник Мик. держ. ун-ту «Київський політехнічний інститут.» – 2008. – Вип. 20. – С. 191-197.
- Кремень В. Професійній освіті потрібна цілісна, ефективна державна політика і сучасний науковий супровід / В. Кремень // Професійно-технічна світа. – 2016. – № 2. – С.10-13.
- Лаптева А.В. Еволюція розвитку системи підготовки кваліфікованих робітничих кадрів в Україні протягом ХХ століття / А.В.Лаптева // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Екон. Науки. – Вип. 22. – Ч. 1 – 2012. – С. 190-195.
- Міністерство освіти і науки. Оф. сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/08/18/onlajn!-pedagogichna-konferenciya-shhodo-pidsumkiv-rozvitku/>. Дата звернення 18.08.2016 р.
- Ничкало Н. Г. Неперервна професійна освіта : міжнародний аспект / Неперервна професійна освіта : проблеми, пошуки, перспективи : монографія / за ред. І. А. Зязюна. – К.: Віпол, 2000. – 380 с.
- Про Державну національну програму «Освіта» («Україна ХХІ століття») : постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 № 896 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>.
- Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17.04.2002 № 347/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
- Про вищу освіту : проект закону України № 1187-1 від 11 січня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45439.

Розділ 4

Психолого-педагогічні основи впровадження сучасних інформаційних технологій та інноваційних методик навчання і виховання студентів вищих навчальних закладів

13. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.president.gov.ua/documents/15828.htm.
14. Про професійно-технічну освіту : [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/103/98-vr/page2>
15. Сисоєва Світлана. Освітологічний контекст освітніх реформ Модернізація системи освіти в Україні в умовах сучасних глобалізаційних процесів. Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія : монографія / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького та ін. – К. : ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2013. – 460 с.
16. Співаковський О. Професійна освіта потребує модернізації / О.Співаковський // Професійно-технічна світа. – 2016. – № 2. – С.7-10.
17. Яцура Н. Г. Становление профессионально-педагогической компетентности преподавателя технического колледжа: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Н. Г. Яцура. – Иркутск, 2006. – 22 с.